E-Dil
(2) 2014

Ozan OTAN[1]

Spor Köşe Yazılarında Gönderimsel Bağdaşıklığın Erişilebilirlik Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi

- *Yazının bilimsel içeriğinden yazarı sorumludur.*
- *Bu çalışma referans gösterilmeden kullanılamaz. Referans için aşağıdaki adresi kullanabilirsiniz:*

Otan, O. (2014). Spor Köşe Yazılarında Gönderimsel Bağdaşıklığın Erişilebilirlik Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi. *E-Dil Dergisi,* Sayı 2, 19-34.

www.e-dil.net
bilgi@e-dil.net

[1] Araştırma Görevlisi Dr. Otan, Ozan. Dokuz Eylül Üniversitesi (ozanotan@hotmail.com).

Spor Köşe Yazılarında Gönderimsel Bağdaşıklığın Erişilebilirlik Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi

Özet

Metin, okur-yazar-metin üçlüsünün birlikte hareket ederek okurun anlama ulaşmasını sağlayan bilişsel bir yapıdır ve metni anlamlandırmak okurun zihinsel olarak sürekli faal olmasını gerektiren bir süreçtir. Metinde yazarın, okuyucuya iletmek istediği bir niyet bulunmaktadır. Okuyucu iletiyi alırken, yazarın ileti aracılığıyla aktarmaya çalıştığı niyetleri hakkında zihinsel tasarım oluşturmaktadır. Bu zihinsel tasarım yazarın metinde dilsel olarak kodladığı bazı düzenekler sayesinde elde edilmektedir. Okuyucunun metni anlamlandırabilmesi için metindeki dilbilgisel araçlara ve bu araçların içinde bulunduğu söylem bağlamına bakması gerekmektedir. Dilbilgisel araçlar gönderimsel bağdaşıklığı kodlamak için kullanılmakta ve okuyucunun zihnindeki bazı zihinsel süreçleri tetiklemektedirler (Givon, 1990). Öğelerin sürekliliği ile oluşturulan bağdaşık söylem, metindeki bilginin okuyucu tarafından zihinsel olarak daha erişilebilir olması için düzenlenmektedir. (Sanders ve Spooren, 2001). Metinde geçen olası tüm artgönderimsel ifadeler birer erişilebilirlik belirticisidir. Bu bilgiler ışığında bu çalışmadaki amaç gönderimsel bağdaşıklığın kullanımında erişilebilirlik kavramının nasıl işlediğini bulmaktır. Çalışmanın veri tabanını gazete köşe yazıları oluşturmaktadır. Veri tabanımızda yer alan köşe yazıları Ariel'in (2001) sunduğu bir söylem çözümlemesi yaklaşımı olan erişilebilirlik kuramı bağlamında incelenecektir. Bu çalışmada da yüksek bakış açısı yansıtan karakterleri kodlamak için daha yüksek erişilebilirlik belirticilerinin kullanıldığı gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Erişilebilirlik Kuramı, bağdaşıklık, artgönderimsel ifadeler

A Study Of Referential Coherence Under Accessibility Theory In Newspaper Sports Articles

Abstract

Text is a cognitive construct which helps the reader to comprehend the meaning with the cooperation of reader-writer-text. Comprehending the meaning of the text is a process which demands the readers to be mentally active all the time. There is an intention which the writer wants to convey to the readers in the text. The readers construct a mental representation about the intentions of the writer when they are conveying the message of the writer. This mental representation is obtained by means of the codes that the writer encoded linguistically. The readers need to look at the linguistic tools and the context to comprehend the text. The linguistic tools are used to encode the referential coherence and trigger some processes mentally for the readers. The coherent discourse which is obtained by the continuum of the components is organised to make the text more accessable mentally for the readers. The anaphoric references are markers of accessibility. In the light of this information, the target of this study is to find how accessibility works to encode the referential coherence. The database of this study is articles in the newspapers. They are analyzed within the framework of Accessibiliy Theory, a

method of discourse analysis. As a result of this study it is possible to say that high accessibility markers are used to code the characters that reflect high points of view.
Key Words: Accessibility Theory, coherence, anaphoric references

Giriş

Yazılı metinlerin okuyucu üzerinde yarattığı etki, metnin yapısıyla ilişkilendirilmektedir. Başka bir deyişle metnin yarattığı etkinin nasıl şekillendiği yazılı metnin yapısıyla ilgilidir. Bu bağlamda karşımıza *metin tasarımları* kavramı çıkmaktadır. Metin tasarımları en genel tanımıyla *üretme* ve *anlamlandırma*da önemli rol oynayan zihinsel bir yapıdır. Çift aşamalı bu zihinsel yapıda iki katılımcı bulunmaktadır: metnin üreticisi; yazar ya da konuşucu ve metni alımlayan; okuyucu ya da dinleyici. Metnin üreticisinin, yazar ya da konuşucu, iletmek istediği bilişsel / zihinsel bir tasarımı vardır. Bu zihinsel tasarım dilsel olarak kodlanarak metni oluşturmaktadır. Okuyucu ise ilk olarak dilsel yönden, daha sonra ise zihinsel tasarımlarının yardımı ile metnin bağdaşık yapısını gerçekleştirerek metni anlamlandırmaktadır (Sanders ve Spooren, 2001). Yağcıoğlu'na göre (1998), "yazınsal üretim açısından bakıldığında, yazar dilbilgisel olarak biçimlenen bir zihinsel tasarımın "yaratıcısıdır". Yazarın düşüncesinde tasarımlar yumağı olarak biçimlenen bir dünya anlayışı ancak somut bir metin haline dönüştükten sonra toplumsal iletişim sürecinde kişilerarasında alınıp verilebilir". Üretim süresince yazar farklı dilsel araçlardan yararlanarak bazı seçimler yapmaktadır. Yapılan bu seçimler yazarın niyetinin somutlaşmış biçimidir. Metnin bağdaşıklığı ise sadece dilsel biçim ve anlamla sınırlandırılamaz (Schiffrin, 1994:416-417). Çünkü bağdaşıklık zihinsel bir süreçtir yani aslında metnin kalıtsal özelliği değil tasarımların özelliğidir (Sanders ve Spooren, 2001). Okuyucu da metindeki farklı bilgi ünitelerini birleştirerek bağdaşıklığı sağlayabilmektedir. Metni /söylemi anlamlandırma sürecindeki zihinsel tasarım metnin bağdaşıklığı ile elde edilebilmektedir (Sanders ve Noordman, 2000). Söylem alanındaki çalışmaların önemli konularından biri de dilsel nesne olarak metnin yapısı, zihinsel tasarımı ve metni üretme ve anlamlandırma süreci arasındaki bağlantının nasıl gerçekleştiğidir. Bunu sağlayan iki etmen vardır: ***gönderimsel bağdaşıklık*** ve ***ilişkisel bağdaşıklık*** (Sanders ve Spooren, 2001). Bu çalışmanın amacı doğrultusunda sadece gönderimsel bağdaşıklık kavramı üzerinde durulacaktır.

İletişim bağlamındaki dil kullanımını anlamlandırabilmek için *dilbilgisel araçlar* ile bu araçların içinde bulunduğu *söylem bağlamına* bakmak gerekmektedir. Dilbilgisel araçlar

okuyucunun metni anlamlandırabilmesi için *zihin* tarafından kontrol edilmektedir. Başka bir deyişle dilbilgisel araçlar gönderimsel bağdaşıklığı kodlamak için kullanılmaktadır ve okuyucunun zihnindeki bazı zihinsel süreçleri tetiklemektedirler (Givon, 1990). Givon'a göre (1990) ister sözel ister yazılı olsun insanların içinde bulundukları iletişim tek bir önermeden değil birden fazla önermeden oluşmaktadır. Bu da, bağdaşıklık ile ilgili olarak şu tanımın yapılmasına olanak sağlamaktadır: "*söylemin konusal bağdaşıklığı birden fazla önermeden oluşmaktadır"* (Givon, 1990:896). Birden fazla önermeden oluşan bağdaşıklık metindeki bazı öğelerin *sürekliliği* ya da *yinelenmesi* anlamına gelmektedir. Öğelerin sürekliliği ya da yinelenmesi ile oluşturulan bağdaşık söylem, metindeki bilginin okuyucu tarafından zihinsel olarak daha erişilebilir olması için düzenlenmektedir. Metindeki bilginin zihinsel olarak daha erişilebilir olması da gönderimsel bağdaşıklık ile sağlanmaktadır ve öğelerin yinelenmesi ya da sürekliliği ile gerçekleşebilmektedir.

Bilginin zihinsel olarak erişilebilir olması için öğelerin yinelenmesi ile gerçekleşen gönderimsel bağdaşıklığın bir modelini Hoey (1991) sunmaktadır. Hoey, (Hoey, 1991; aktaran Yağcıoğlu, 1997) bir metin içinde yapılan yinelemelerin metnin konusunu belirleyen ve konunun bütünlüğünü sağlayan işlevlere sahip olduklarını belirtir. Tümceler birbirleriyle sözcüksel yineleme yoluyla bağlantı kuran bilgi paketleridir ve bazı tümceler metinde bilgi akışının sürdürülmesine katkıda bulunurlar. Metin boyunca yinelenen bu tür tümceler metnin bütünlüğüne katkıda bulunan bağdaşıklığı koruyacaktır.

Bilginin zihinsel olarak erişilebilir olması için öğelerin sürekliliği ile gerçekleşen gönderimsel bağdaşıklığın bir modelini ise Ariel (2001) sunmaktadır. Gönderimsel bağdaşıklığı kodlayan dilsel göstericiler, adıllar ve diğer artgönderimsel göndergelerdir (Sanders ve Spooren, 2001). Ariel'e (2001) göre artgönderimsel ifadelerin kullanımı ile temsil ettikleri zihinsel varlıklar arasında karşılıklı bir ilişki vardır ve metinde geçen olası tüm artgönderimsel ifadeler birer erişilebilirlik belirticisidir.

Amaç ve Yöntem

Bu bilgiler ışığında bu çalışmadaki amaç gönderimsel bağdaşıklığın kullanımında erişilebilirlik kavramının nasıl işlediğini bulmaktır. Bu kuram doğrultusunda yazarların veri tabanını oluşturan makalelerdeki takımlarla ilgili yaptıkları gönderimsel ifadeler incelenecek ve yazarların yandaşlık ya da karşıtlık bakış açılarını, kullandıkları gönderim ifadeleri ile

belirtip belirtmedikleri araştırılacaktır. Çalışmanın yöntemini Ariel'in (2001) sunduğu erişilebilirlik kuramı oluşturmaktadır. Bu kuram, boş adıllardan tam ad öbeklerine kadar tüm adsıl biçimlerin verilen bağlam içindeki göndergenin erişilebilirliğini yansıttıklarını savunan bir kuramdır. Erişilebilirlik dereceleri de yazarların okuyucuya yansıtmak istedikleri niyetleri doğrultusunda yüksek ya da düşük bakış açılarını sergilediklerini göstermektedir.

Veri Tabanı

Bu amaç doğrultusunda veri tabanını 09.06.2005 tarihinde Sabah Gazetesinde yayımlanan Levent Tüzemen'in Kazakistan ve Türk Milli Takımları arasındaki maçı konu alan"Yetenek ve Sistem" adlı makalesi ve aynı yazarın 23.05.2005 tarihli Sabah Gazetesinde yayımlanan Fenerbahçe ve Galatasaray takımları arasındaki maçı konu alan "Sakal ve Kol" adlı makalesi oluşturmaktadır. Aynı Fenerbahçe - Galatasaray maçını konu alan ancak Fotomaç Gazetesinde Hıncal Uluç tarafından yazılan makale ise kullanılan gönderimsel öğelerin yandaşlık ve karşıtlık ilişkisinin farkını kontrol amacı ile veri tabanında yer almaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Erişilebilirlik Kuramı

Adıllar, söylemin bağdaşıklığını sağlamada önemli roller üstlenmektedirler ve gönderimsel bağdaşıklığa ilişkin dilsel belirticilerin adıllar, artgönderimsel gönderime ilişkin dilsel belirticilerin ise daha başka araçlar olduğu belirtilmektedir (Sanders ve Spooren, 2001). Gönderimsel bağdaşıklık, gelen bilgi ile zihinsel tasarımların birleştirildiği zihinsel süreçte önemli rol oynamaktadır. Örneğin göndergesel ad öbekleri *önemli ve konusal olan* ya da *önemli ve konusal olmayan* şeklinde tanımlanmaktadır. Konusal/önemli göndergeler bir sonraki söylemin zihinsel tasarımında kalıcı olur, ancak konusal olmayanlar kalıcılıklarını yitirirler. Belli artgönderimsel ifadelerin dilbilgiselleştirilmeleri, adılları yüksek erişilebilirlik belirticileri olarak kodlayan erişilebilirlik kuramı çerçevesinde açıklanmaktadır (Sanders ve Spooren, 2001).

Erişilebilirlik metin, söylem çözümlemelerinde dilbilimsel ve ruhdilbilimsel çalışmaların ortaklaşa gerçekleştirdikleri önemli bir düzenektir. Dilbilimciler gönderimsel bağdaşıklığı ifade eden dilsel belirticilerin sistemli bir örüntü sergilediklerini

savlamaktadırlar: tam ad öbekleri gibi uzun dilsel biçimler düşük erişilebilirlik gösterirken, adıllar ya da boş artgönderim gibi kısa biçimler yüksek erişilebilirlik göstermektedirler (Sanders ve Gernsbacher, 2004). Bu yaklaşım metin ve söylem çözümlemelerine dinamik bir bakış açısı sunmaktadır. Yani okuyucunun okuma sürecinde metindeki bilgiyi bilişsel tasarıma dönüştürme süreci, metni anlamlandırmadaki dinamik süreci göstermektedir. Metindeki bilgi okuyucunun zihnindeki tasarım ile aynı olmasa da, metinde anlamlandırmaya yarayan birçok dilsel belirtici bulunmaktadır (Sanders ve Gernsbacher, 2004).

En genel tanımıyla erişilebilirlik kuramı, insan dilinin, özellikle gönderim dizgesinin, insan belleğine ilişkin gerçeklere cevap vermeye ne derece duyarlı olduğunu açıklamaktadır. İnsanın belleğinde yer alan bellek düğümleri herhangi bir zamanda eşit olarak canlanmaz. Söz konusu bellek düğümlerinin bazıları yüksek düzeyde canlanırken bazıları daha düşük düzeyde canlanmaktadırlar. Bazıları ise hiç canlanmazlar. Ancak yazar/konuşucu, okuyucuların/ dinleyicilerin canlanma derecelerine bakmadan e*ski (verilmiş)* bilgiye gönderimde bulunmak isteyebilirler. Bu doğrultuda erişilebilirlik kuramı, çeşitli derecelerde zihinsel erişilebilirlik belirten gönderimsel ifadeler için bir çözümleme yöntemi sunmaktadır. Bu çözümleme yönteminin en temel düşüncesi, gönderimsel ifadelerin okuyucuya söylemin o andaki basamağında, zihindeki belli bir *eski* bilgiye, o bilginin kendisi için ne kadar erişilebilir olduğunu göstererek, erişebilmesini sağlamak için komut vermesi olarak değerlendirilmektedir (Ariel, 2001). Yazarların/konuşucuların *eski* bilgiyi ad öbekleri, tam önermeler, eylem öbekleri ve eylemler olarak paketlenmiş biçimler şeklinde göstermelerine ve *eski* bilgi parçalarının erişilebilirlik açısından farklı derecelerde olmasına rağmen Ariel (2001) gönderimsel davranışlara ilişkin bilgiye yeniden erişme sürecinde ad öbeklerinin önemli roller sergilediğini ileri sürmektedir.

Ariel (2001) gönderim ifadelerinin erişilebilirlik belirticileri olduğunu ve her gönderim ifadesinin farklı derecede zihinsel erişilebilirlik kodladığını savunmaktadır. Bu gönderim ifadeleri okuyucuya uygun zihinsel tasarıma nasıl erişebileceğinin ipuçlarını vermektedir. Bu doğrultuda, boş adıllardan tam ad öbeklerine (AÖ) kadar tüm adsıl biçimleri verilen bağlam içindeki göndergenin erişilebilirliğini yansıtan bir ölçek üzerinde sıralar ve bu gönderim biçimlerini erişilebilirlik *belirticileri* olarak adlandırır:

Düşük erişilebilirlik ⟹ Yüksek erişilebilirlik

Tam ad+niteleyici > tam ad > uzun tanımlama > kısa tanımlama > soyad > ad > uzaklık gösterme+niteleyici > yakınlık gösterme+niteleyici > uzaklık gösterme sıfatı (+AÖ) > yakınlık gösterme sıfatı (+AÖ) > vurgulu adıllar+ el/kol/baş hareketi> vurgulu adıl > vurgusuz adıllar > kısaltılmış (cliticized) adıllar > uyum belirticisi > boş

Bu ölçeğe göre boş artgönderimler erişilebilirliği en yüksek, tam ad öbekleri ise erşilebilirliği en düşük erişilebilirlik belirticileridir. Ariel, (Ariel,1988;1990 aktaran, Sanders ve Spooren, 2001), artgönderimsel düzeneklerin dağılımını incelemiş ve boş artgönderim ile vurgusuz adılların yüksek erişilebilirlik gösteren göndergelerle birlikte kullanıldığını ancak vurgulu adıl ve tam sözcüksel adların düşük erişilebilirliği gösterdiğini ifade etmiştir. Bu birliktelik, canlandırmanın bilişsel süreçleriyle anlaşılabilmektedir: az dilsel materyal içeren yüksek erişilebilirlik belirticileri, o anki konusal göndergenin canlandırılma işlemini sürdürmekte ve bu yazarın seçimi ile gerçekleşmektedir; tam ad öbekleri gibi daha fazla dilsel materyal içeren düşük erişilebilirlik belirticileri ise, o anki konusal göndergenin canlandırılmasına olanak sağlayamamaktadır (Sanders ve Spooren, 2001; Sanders ve Gernsbacher, 2004).

Ariel'e göre (2001) erişilebilirlik derecesini belirleyen iki kaynak vardır. Birincisi konuşmanın fiziksel bağlamıdır. Diğeri ise söylem dünyasıdır. Erişilebilirlik belirtme ölçeğindeki biçim-işlev bağıntısı nedensiz değildir. Yani hangi gönderim ifadelerinin hangi erişilebilirlik derecesini kodladığı nedenli yapılan bir olaydır. Bununla ilgili üç ölçüt vardır: i) *bilgisellik*: sözcüksel bilgi miktarını belirler; ii) *kesinlik:* biçime dayanarak tek bir göndergeyi seçme yeteneği olarak belirtilir; iii) *söyleyiş kısalığı*: sesbilgisel boyut ile ilgilidir. Bir ifade ne kadar *bilgilendirici, kesin* ve *söyleyişi uzunsa kodladığı* erişilebilirlik derecesi o kadar düşük olmaktadır ya da bir başka deyişle erişilebilirlik derecesi yüksek olan ifadeler bilgilendirici olmayan, kesin olmayan ve söyleyişi kısa olanlardır. Erişilebilirliği etkileyen bazı etmenler vardır ve Ariel (2001) bu etmenleri şu şekilde açıklamaktadır: **i)** öncül ve artgönderimi arasındaki ilişkinin zihinsel tasarımını gerçekleştirerek; böylelikle öncül ne kadar belirgin ise

o kadar yüksek erişilebilirdir; **ii)** bütüncül söylem konuları, yerel söylem konuları ve konudışılık ayrımları yapılmakta, buna göre genel söylem yüksek erişilebilir, konudışılık ise düşük erişilebilirdir; **iii)** konuşucu ya da dinleyiciye yapılan gönderimler üçüncü kişiye yapılanlardan daha yüksek erişilebilirdir; **iv)** şemaların içinde olan kavramlar (restorandaki garson) şemalarda olmayanlara (restorandaki şemsiye) göre daha erişilebilirdir; **v)** rekabet: öncül ile artgönderim arasına giren olası öncüllerin sayısı; **vi)** mesafe: bir göndergenin o anki ve daha önceki kullanımı arasındaki mesafe.

Erişilebilirlik etkenleri, gönderimsel ifadelerin merkezi yönünü oluştursa da seçme sürecinde daha başka etmenler de bulunmaktadır. Bağıntı-temelli etkenler eşit derecede erişilebilir potansiyel gönderim ifadeleri arasından seçim yapmaya yardımcı olmaktadır. Okuyucunun dünya bilgisine dayanarak çıkarımlar yapması da gönderimlerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca evrensel erişilebilirlik ölçeği toplumsal normlar içine oturtulmuştur, çünkü kültürler arasında yaşanan farklılıklar kullanılan gönderim sözcüklerinin de değişmesine sebep olmaktadır. Kuno'ya dayanarak Ariel (Kuno, 1987; aktaran Ariel, 2001) söylemde daha yüksek bakış açısı yansıtan karakterleri kodlamak için daha yüksek erişilebilirlik belirticilerinin kullanıldığını da öne sürmektedir.

En genel tanımla erişilebilirlik kuramı boş artgönderim ve adılsıl ifadelerin, okuyucunun zihinsel tasarımında yüksek derecedeki erişilebilir kavramları kodladığı; sözcüksel artgönderimlerin ise daha düşük derecede erişilebilir göndergeleri kodladığı şeklinde açıklanabilmektedir. Ancak erişilebilirlik kuramı gönderimsel seçim ve yorumların tek başına açıklanamayacağı, birden fazla etmenin bir arada bulunmasını gerektiren ruhbilimsel bir kuramdır. Ayrıca metinlerdeki gönderimsel ifadelerin yüksek ya da düşük derecede erişilebilir olmaları ya da düşük dereceli erişilebilirlik ifadesi yerine yüksek dereceli erişilebilirlik ifadelerinin kullanımı gelişigüzel olmamaktadır; yani metinde yapılan bu seçimler yazarın iletmek istediği komuta göre şekillenmektedir.

Çözümleme ve Bulgular

Birinci Çözümleme ve Bulguları

İlk çözümleme makalesi 09.06.2005 tarihinde Sabah Gazetesinde yayımlanan Levent Tüzemen'in "Yetenek ve Sistem" adlı makalesidir. Makalede Türkiye ve Kazakistan Milli Takımları arasında yapılan, Türkiye Milli Takımının galip geldiği maç konu edilmektedir. Makalede italik yazı ile işaretlenen sözcük ve öbekler Kazakistan takımı ve oyuncularını göstermekte; altı çizili olanlar ise Türk Milli Takımı ve oyuncularını göstermektedir. Altı çizili ve koyu olan ekler ise Türk Milli Takımına gönderimde bulunan uyum belirticileridir. Makalenin geneline bakıldığında tam ad olarak "Milli Takım" sadece dört kez yinelenmekte; ancak Milli Takıma gönderimde bulunan uyum belirticileri ve boş artgönderim neredeyse makalenin tümünü kapsamaktadır. Hatta makalenin açılış tümcesinden 4. tümcesine kadarki bölümde sadece uyum belirticileri ve boş artgönderim ile kodlanan Türk Milli Takımı açıkça belirtilmemesine rağmen okuyucu gönderimde bulunulan takımın Milli Takım olduğu çıkarımını yapabilmektedir. Bununla beraber Türk Milli Takımına gönderim yapan uyum belirticilerinin tümü "biz" kişi adılına işaret etmektedir. Yazar, "biz" çoğul kişisini kullanarak Milli Takımın yandaşı olduğu duygusunu uyandırmaktadır. Erişilebilirlik kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde ise uyum belirticileri ve boş artgönderimin en yüksek derecedeki erişilebilirlik belirticileri olduğu bilgisinden yola çıkarak Milli Takımın en yüksek erişilebilirlik belirticileri ile kodlandığı görülmektedir. Ariel (2001) söylemde daha yüksek bakış açısı yansıtan karakterleri kodlamak için daha yüksek erişilebilirlik belirticilerinin kullanıldığını öne sürmektedir. Dolayısıyla yüksek erişilebilir belirticilerinin kullanımı yazarın Milli Takıma olan yandaşlığını desteklemektedir. Diğer taraf ile ilgili yaptığı gönderimler incelendiğinde ise "Kazakistan (tam ad), rakip (kısa tanım), ekip, Kazakistan gibi futbol kalitesi düşük, sadece fizik gücüne dayalı, gol yemediği sürece direnci tırmanan ekiplere (uzun tanım)" gibi ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Erişilebilirlik kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde ise tam ad ve tanımların düşük derecedeki erişilebilirlik belirticileri olduğu bilinmektedir. Buna göre yazar, karşıtı olduğu grubu düşük derecedeki erişilebilirlik belirticileri ile kodlamakta; bu da karşı grubun yandaşı değil karşıtı olduğu öngörüsünü desteklemektedir.

Her iki takımın oyuncuları ile ilgili gönderim ifadeleri incelendiğinde ise karşı grubun oyuncularının tam adlarının kullanılmadığı, adları yerine "rakip" gibi tanımların kullanıldığı; Türk Milli Takımının oyuncularının bir kısmının tam ad ile bir kısmının ise sadece ilk adları

ile yer aldıkları görülmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde her iki takımın oyuncularının da düşük erişilebilirlik belirticileri ile (tam ad, tanım, ilk ad) kodlandığı görülmektedir. Dolayısıyla oyuncular ile ilgili yapılan gönderimlerin yazarın yandaşlık ya da karşıtlığını belirtmediği söylenebilir.

Makale 1:

Yunanistan beraberliği sonrası *Kazakistan'*da moral bul**duk**. 6-0 kazanırken oyundan çok, güzel gollerle ön plana çık**tık**. Ancak kazanırken de, kaybederken de kendimizi ne fazla büyük görece**ğiz**, ne de *rakibi* küçülteceğiz. Şapka**mız**ı önümüze koyup "Biz nasıl bir Milli Takımız?" diyerek kendimizi mercek altına yatıraca**ğız.** "Her teknik adamın bir felsefesi vardır. Deneyimin yanında vizyon, yaklaşım ve kişisel özellikler birleştiğinde ilkelerle bir oyun planı ortaya çıkar." Bu sözler Ersun Yanal'a ait. Ancak Ersun Hoca söylemlerini eyleme dönüştüremeyen bir teknik adam. Çünkü Milli Takım'ın bir oyun şablonu yok. Bireysel becerilere dayalı oyunculardan kurulu bir takı**mız**. Sistemimiz olmadığından sistemi olan takımlara karşı kazanma zorluğu yaşıyo**ruz**. *Yunanistan ve Danimarka* maçlarında sisteme karşı bireysel becerilerimiz ile kafa tutmaya çalıştığımız için ve *rakibin* yapacağı hatalarla golü bulmaya çalıştığımız için galip geleme**dik**. *Kazakistan gibi futbol kalitesi düşük, sadece fizik gücüne dayalı, gol yemediği sürece direnci tırmanan ekiplere* karşı golü erken bulduğu**muz**da kolay at koşturuyo**ruz**. Çalım becerisi yüksek futbolcuları**mız**, *bu tür ekipler* karşısında ayağa pasa dönüştürmeyi başarabildiğinde sonuca kolay gidiyo**ruz.** İlk onbeş dakikada saat gibiy**dik**. Beş atakta iki gol bul**duk**. Tuncay, Gökdeniz, Fatih ve Necati'nin birlikte oynaması hücum hattında çabuk ve hareketli olma**mızı** sağladı. Takipçiliği ve cesaretiyle iki güzel kafa golü atan Tuncay'ın enerjisini sınırsız kullanmasına, Necati'nin topsuz alanda yaptığı koşular eklenince Fatih'in verimini arttır**dık**. İki golün ortasına imza atan Gökdeniz Kazak savunmasının arkasına yaptığı hızlı dalışlarla çok etkiliydi. Hamit ve Ümit Özat da iki kanatta piston gibi gidip geldi. *Böyle takımlara* karşı kolay. Emre takımın patronu idi. Hücum öncesi hazırlık pasları hep ondan başladı. Boş alan bulduğunda topla rakip kaleye dikine gitti, kaybettiği topları kazanmak için uğraş verdi. Aynı Emre Yunan maçında etkisizdi. *Rakibin* alan savunmasına karşı araya toplar atamadı; oyunu yönlendirecek boş alan da bulamadı. Emre gibi yaratıcı özellikleri olan bir oyuncu sistemli takımlara karşı ön plana çıkmalı. Yoksa *Gürcistan, Kazakistan, Arnavutluk gibi takımlara* karşı beceriyi kullanmak çok kolay. *Kazakistan* evinde Arnavutluk ve Ukrayna'ya yenilirken kök söktürmüştü. Maç öncesi **biz** de endişeliy**dik**. Ancak iki dakika arayla gelen iki erken gol

ilmiği kaçırmadan kazağı rahat örme**mizi** sağladı. Çünkü *rakibin* direnci kırıldı, psikolojisi bozuldu. Takımımızda çok yetenekli oyuncular var. Pas yapabilme fırsatını yakaladığımız maçlarda rahat kazanı**rız** ama bu yetenekleri bir sistemle yoğurmak şart.

İkinci Çözümleme ve Bulguları

Çözümlemenin ikinci makalesi aynı yazarın 23.05.2005 tarihli Sabah Gazetesinde yayımlanan "Sakal ve Kol" adlı makalesidir. Makalede Galatasaray ve Fenerbahçe takımları arasında yapılan, Fenerbahçe takımının galip geldiği maç konu edilmektedir. Makalede italik yazı ile işaretlenen sözcük ve öbekler Fenerbahçe takımını göstermekte; altı çizili olanlar Galatasaray takımını göstermektedir. Koyu olarak belirtilenler ise takımların oyuncularıdır. Her iki takımla da ilgili olan gönderimler incelendiğinde erişilebilirlik belirticilerinin dereceleri açısından bir fark olmadığı gözlenmektedir. Galatasaray ile ilgili iki tane boş artgönderim kullanılmakta, bunun dışındakilerin hepsinde tam ad kullanımı (Galatasaray) görülmektedir. Fenerbahçe takımı ile ilgili gönderimlerde de ya tam ad (Fenerbahçe) ya da tanım (rakip) kullanıldığı gözlemlenmektedir. Oyuncular ile ilgili gönderimlere bakıldığında oyuncuların ya ilk ad[2] ya da soyadları ile bahsedildiği görülmektedir. Erişilebilirlik kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde, hem her iki takım oyuncularının hem de takım adlarının düşük erişilebilirlik belirticileri (tam ad, ilk ad, soyad) ile kodlandığı dolayısıyla yazarın her iki takıma da yandaş bir bakış açısı sunmadığı görülmektedir.

Makale 2:

Hagi'nin Galatasaray'ın başına geçtiğinde ilk açıklaması şöyle olmuştu: "Onbir kişi ofans, onbir kişi defans yapacağız. Fazla pas yapmaktan korkmayın çünkü top yorulmaz. Maç boyu iletişiminizi koparmayın ve yardımlaşarak oynayın." G.Saray'ın olmak veya olmamak maçıydı. Kazanmaktan başka yol yoktu. Çünkü [(ϕ)'ın] Şampiyonlar Ligi'ne katılma şansı zora girmişti. Kadıköy'ün cehennem gibi atmosferinde en önemli faktör sinirlere hakim olmaktı. Derbi iki hocanın taktik düellosuyla başladı. **Serkan**, **Ribery**'yi kaçırmamak için bekçiydi. G.Saray top *rakipteyken* önde basıyor, alan daraltıyordu. (ϕ) Topu kazandığında sahayı genişlemesine kullanıyordu. Ancak **Ergün** ve **Conceiçao** ayağa pas organizasyonunu yönetirken çok hata yapıyordu. **Aurelio** topu kullanacak boş alan bulamadığı için **Alex** ve **Nobre** istediği topları alamıyordu. **Ribery-Necati ikilisi** sahanın her yerine basıyor, çapraz

[2] Kültürler arası farklılıktan dolayı Türk futbol oyuncuları ilk adları, yabancı futbol oyuncuları ise soyadları ile anılmaktadır.

koşularla Fener savunmasının dengesini bozuyordu. **Bu ikili** enerjilerini sınırsız kullanıyor ve savunmaya yardıma koşuyorlardı. **Bu iki oyuncunun** çabukluğuna **Hakan Şükür** yetişmekte geç kalıyordu. **Song-Tomas ikilisi** ile **Önder-Luciano ikilisi** ileri çıkmıyordu. G.Saray takım halinde hareket ediyor, *F.Bahçe'nin* hızlı hücumlarını kesmek için bloklar arasını akıllı kapatıyordu. Sakin ve telaşsız oynayan G.Saray topun ve oyunun patronuydu. **Ribery ve Ergün'**ün gollük vuruşlarında **Rüştü** başarılıydı. İkinci yarının ilk 15 dakikasında gol için bastıran G.Saraydı. 61. dakikada **Ayhan** soldan mükemmel ortaladı, **Necati** bomboş durumda topa kafası yerine omzuyla vurunca golü kaçırdı. 4 dakika sonra yoktan pozisyonu **Nobre** gol olarak yarattı. **Necati**'den daha zor durumdayken **Selçuk**'un ortasında **Nobre** mermi gibi kafa vuruşuyla köşeye bıraktı. **Hagi** maçı okuyamıyordu. **Ergün ve Conceiçao** oyundan düşmüş, **Necati** de yorulmuştu ama **Hagi** değişiklikte nedense geç kaldı. **Ribery**'nin çıkarılışı da hataydı. G.Saray kupada farklı skorla kazanırken tarihe geçen bir zafer elde etmişti ama bu *F.Bahçe'nin* sakalını kesmekti. *F.Bahçe* ligde kazanarak G.Saray'ın kolunu kesti ve Şampiyonlar Ligi'ne gitmesini engelledi. Gecenin yıldızları 90 dakika boyunca yüreğini ortaya koyarak oynayan, savunma ile hücum hattı arasında bir mekik gibi çalışan **Tuncay** ile, ağır eleştirilen ama ne kadar iyi bir kaleci olduğunu kanıtlayan **Rüştü**'ydü. *Şampiyon F.Bahçe*'yi kutluyorum.

Üçüncü Çözümleme ve Bulguları

Üçüncü makale, çözümlemede kontrol amaçlı kullanılmıştır. Aynı Galatasaray-Fenerbahçe maçı hakkında farklı bir yazar[3] tarafından yazılmış bir makaledir. Makalede italik yazı ile işaretlenen sözcük ve öbekler Fenerbahçe takımını göstermekte; altı çizili olanlar Galatasaray takımını göstermektedir. Takımlarla ilgili gönderimler incelendiğinde Galatasaray için dört boş artgönderim, Fenerbahçe için iki boş artgönderim kullanıldığını; bunların dışında geçen tüm ifadelerin ise her iki takım için tam ad (ya da tanım) olduğu gözlemlenmektedir. Erişilebilirlik kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde her iki takım adlarının da düşük erişilebilirlik belirticileri (tam ad, tanım) ile kodlandığı dolayısıyla yazarın her iki takıma da yandaş bir bakış açısı sunmadığı görülmektedir.

[3] Fotomaç Gazetesinden Hıncal Uluç tarafından yazılmış "Kıdemli olsan ne olur!" adlı makale.

Makale 3:

En iyi oyuncusu Aurelio olan takım sıradan bir takımdır. Zaten *Fenerbahçe* iyi bir takım olsaydı, Şampiyonlar Ligi, UEFA ve Türkiye'de doğru dürüst bir tane maç kazanırdı *Fenerbahçe*'nin esamesi okunmuyor Avrupa'da. Kıdemli yüzbaşı olsan ne olur. Kıdemli yüzbaşı ile başçavuşun Türkiye'de bir farkı yok. Asteğmen ol ama Avrupa'da ol. Galatasaray, *Fenerbahçe* karşısında iyi oynamasına karşılık kaybeden taraftı. Eksik olan neydi? (ϕ) İyi oynamadı. (ϕ) Görece olarak *Fener'den* daha hakim göründü o kadar. Yoksa (ϕ) iyi falan oynamadı. Galatasaray bu sene hiç iyi oynamadı. Her maç aynı model, aynı tarz. Maçın başından sonuna kadar doldur boşaltlarla bu iş olmaz. Topu yere indirip ayağa, bilinçli paslarla oynadıkları zaman *Fenerbahçe*'yi allak bullak ediyorlar (ϕ). Buna rağmen *Fenerbahçe* 18'ine Mondragon'dan başlayarak lop toplar indirerek Rüştü, Luciano ve Önder'in olduğu savunma karşısında gol arıyorlar. Bunun adı iyi futbol değil. Sene başından beri Hagi'nin Galatasaray'a oynattığı futbol bu.

Seyir bakımından da, oyun bakımından da doğru olan bu değil. *Fenerbahçe* 5-1 yenildiği maçtaki futbolunu oynasaydı Galatasaray'ı perişan ederdi. *(ϕ)* 10'a yakın net pozisyonu vardı. Bu kazandığı maçta *(ϕ)* bir pozisyonu var o da gol oldu. *Fenerbahçe* de iyi oynamadı. Ama *Fenerbahçe* kontrollü oynadı. Beraberlik de şampiyonluğa yettiği için Daum ilk defa riske girmedi. Bugüne kadar hep hücum oynayan Daum, ilk defa kontrollü futbol oynattı. Bu kontrollü oyuna karşı Hagi'nin hiçbir futbolcusunu hazırlamadığı ortaya çıktı. Galatasaray tabi sadece maçı değil aşağı yukarı 10 trilyonluk bir Şampiyonlar Ligi gelirini de kaybetti. 500 bin, 1 milyon dolar bulamadıkları için Hagi'den vazgeçemeyen Galatasaray yönetimi, şimdi kaybettiği 10 trilyona ağlıyor. Ucuz etin yahnisi bu kadar olur. Yazık ettiler. Galatasaray, *Fenerbahçe*'yi darmadağın etmiş, 3-1 galip. Maç 6'ya 10'a gider Hagi, Ribery ile Necati'yi alıyor oyundan. Diyelim ki doğru. Gene Galatasaray, *Fenerbahçe'yle* oynuyor. Bu defa *Galatasaray* 1-0 mağlup, muhakkak kazanması lazım, beraberlik bile yetmiyor. Yine Ribery ile Necati'yi oyundan alıyor. Birbirinden taban tabana zıt iki maçta oyundan aldıkları oyunculara bak. Çünkü şablon uyguluyor, kalıplar uyguluyor. Seyrettiği maçı anlayamadığı için, okuyamadığı için kafasındaki şablonları uyguluyor. Geçen hafta "Kurtarıcı" diye oyuna soktuğu Cafercan, kadroda yok, yedek bile değil. Ve bu defa sezon başından beri unuttuğu, yok saydığı Arif'i kurtarıcı olarak oyuna sürüyor. Böyle bir şaşkınlık olabilir mi? Adam sıfır olduğunu her maçta gösteriyor. Neyse ki bu defa maçtan çıkarken Özhan Canaydın, "Hagi kalacak mı?" sorularına, "Hocamızın yanındayız" diye yanıt vermemiş.

Bence *Fenerbahçe*, Galatasaray'ı yenerek aslında Galatasaray'a en büyük iyiliği yaptı. Galatasaray kazansaydı bile *Fener* şampiyon olabilirdi ama Galatasaray bu maçı kazansaydı Hagi'nin gitmesi zor olurdu. Ve gelecek sezonun ortasında Galatasaray, hoca değiştirmek zorunda kalırdı ki bu da bir sezon daha kaybetmesine yol açardı. *Fenerbahçe*, Galatasaray'ı yenerek Galatasaray'ı Hagi'den kurtardı. *Fener* tarihinde Galatasaray'a yapılmış en büyük yardımdır. Galatasaraylılar, *Fenerlilere* teşekkür etmeliler. Maç akşamı evde bir sürü Galatasaraylı vardı, tek tesellileri, tek mutlu yanları buydu. *Fenerbahçe'*ye kaybettik ama hiç olmazsa Hagi'den kurtulduk, hatta belki "Bu yönetimden de kurtulabiliriz" diye kendilerini teselli ettiler.

Sonuç

Çözümlemeleri oluşturan makaleler incelendiğinde erişilebilirlik kuramının yüksek bakış açısı yansıtan karakterleri kodlamak için daha yüksek erişilebilirlik belirticilerinin kullanıldığı bilgisinden yola çıkarak birinci makalenin bu bilgiyi doğruladığı düşüncesindeyiz. Türk Milli Takımı ve Kazakistan Milli Takımı arasında yapılan maçın konu edildiği makalede Milli Takım ile ilgili yapılan göndergelerin boş artgönderim ve uyum belirticileri ile kodlandığını, Kazakistan Milli Takımının ise tam ad ya da tanımlarla kodlandığı görülmektedir. Ariel'in (2001) erişilebilirlik ölçeğine göre boş artgönderimler erişilebilirliği en yüksek, tam ad öbekleri ise erşilebilirliği en düşük erişilebilirlik belirticileridir. Dolayısıyla yazar, Milli Takım ile ilgili yorumlarda "biz / onlar" karşıtlığı ile yandaşlığını açıkça belirtmekte ve erişilebilirlik belirticilerinin kullanımı ile de bu yandaşlığını pekiştirmektedir.

İkinci makalede iki Türk takımının yaptığı maç konu edilmektedir. Takımlarla ilgili gönderimsel ifadeler incelendiğinde, her iki takım ve oyuncuları için de tam adların yani düşük erişilebilirlik belirticilerinin kullanıldığı görülmektedir. Aynı maç ile ilgili bir başka yazarın makalesi incelendiğinde de aynı tür gönderimsel ifadelerin yani her iki takım için de düşük erişilebilirlik belirticilerinin (tam ad) kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu çözümleme doğrultusunda yazarların herhangi bir takıma yüksek bakış açısı yansıttıkları söylenemez. Böyle bir sonucun yazarların kullandıkları gönderimsel ifadelerin futbol takımları ile ilgili olmasından, yani makalelerin türünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Futbol maçı ile ilgili yorumların yapılması, oyuncuların ve takımların açık adlarının kullanılmasını gerektirmektedir. Futbol maçları onbir oyuncunun birlikte sahada işbirliği ile sergiledikleri bir

oyundur ve her futbolcunun farklı bir görevi ve performansı vardır. Hangi futbolcunun topu iyi oynadığı hangisinin iyi oynamadığını belirtmek yazar için ancak açık adlarını kullanarak gerçekleşebilmektedir.

Kaynakça

Ariel, M. (2001) Accessibility Theory: an overview. . Sanders, Ted J. M. (haz.) İçinde *Text Representation. Linguistic and Psycholinguistic Apects*John Benjamins Publishing: Philadelphia, PA,USA.

Givon, T. (1990). *Syntax: A functional-typological introduction.* (vol:2) John Benjamins Publishing: Philadelphia .

Hoey, Michael. (1991). *Patterns of Lexis in Texts.*Oxford University Press: Oxford

Schiffrin, D. (1994). *Approaches To Discourse.* Blackwell Publishers Ltd.: Oxford.

Sanders, T.J.M. ve Gernsbacher, M.A. (2004). Accessibility in Text and Discourse Processing. İçinde *Discourse Processes.* 79-89.

Sanders, T.J.M. ve Noordman, L.G.M. (2000). The Role of Coherence Relations and Their Linguistic Markers in Text Processing. İçinde *Discourse Processes.*29 (1): 37-60.

Sanders, T ve Spooren, W. (2001). Text Representation as an Interface Between Language and its Users. Sanders, Ted J. M. (haz.) İçinde *Text Representation. Linguistic and Psycholinguistic Apects.* Philadelphia, PA,USA: John Benjamins Publishing.

Yağcıoğlu, Semiramis. (1997). Çevreyle İlgili Gazete Haberlerinde Eşdizimsel Bağlaşıklık ve Metin Bağdaşıklığı. D. Zeyrek ve Ş. Ruhi (haz.) içinde *XI. Dilbilim Kurultay Bildirileri.* Ankara: ODTÜ Yabancı Diller Eğitimi Böl. Yayını, 181-188.

Yağcıoğlu, Semiramis. (1998). Yazınsal Metin-Okur Etkileşimi: Alt-Birimlerin Anlamlandırma Sürecinde Etkileri Üzerine Deneysel Bir Çalışma. *Dilbilim Araştırmaları 1998.* 48-58.